

всього лише мати смартфон чи планшет на базі ios або android, вихід в інтернет, та навушники.

Для того, щоб створити насправді якісну квест-екскурсію, варто застосовувати її методичні та технологічні особливості під час створення маршрутів. Екскурсійний квест – це, по суті, та ж сама екскурсія, проте у даному випадку екскурсовод надає показ певних об'єктів за допомогою тексту. Тому важливо коротко та змістовно передати необхідний матеріал, враховуючи наступні методичні прийоми (на прикладі міської екскурсії): опис, попередній перегляд, панорамний показ, зорова реконструкція, прийом локалізації, прийом зорового порівняння та аналогії (Оконишникова, 2016).

Також досить популярними, з інноваційної точки зору, є наступні види шкільних екскурсій: екскурсії із майстер-класами (наприклад, під час відвідування Опішні, як осередку гончарства на Полтавщині, можна провести учням майстер-клас із виготовлення глечика); костюмовані екскурсії; екскурсії з ігровими елементами; застосування під час екскурсії прийомів театралізації та анімації; екскурсії-пробіжки; екскурсії на велосипедах та сігвеях; віртуальні екскурсії та показ 3D-об'єктів (Лях, 2017: с. 162).

Інновації у технічному забезпеченні екскурсій включають радіогід, аудіогід, автоматичний GPS-екскурсовод. У ряді технічних інновацій варто окремо згадати ті новинки, що дозволяють вивчати екскурсійні об'єкти самостійно. Сюди можна включити QR-код, мобільні путівники та довідники, онлайн-сервіси (Kotikova, 2014).

Висновки. Таким чином, сьогодні існує достатня кількість інновацій, котрі можна використати під час проведення шкільних екскурсій. Наведені види екскурсій виконують пізнавальні та виховні функції, та відіграють важливу роль у сучасній освітній сфері.

Список використаної літератури

1. Басович С. Ю. Тенденции развития экскурсионной деятельности: картографическое сопровождение квест-экскурсий / С. Ю. Басович, М. В. Кузякина. – 2018. – С. 36 – 40.
2. Лях О. А. Инновации в экскурсионной деятельности / О. А. Лях, В. В. Лиханова // Социология культуры. – 2017. – С. 160 – 168.
3. Оконишникова Ю. Е. Использование мобильного приложения при организации экскурсий / Ю. Е. Оконишникова, Т. А. Волкова // Вестник научного общества географического факультета: Материалы молодежной научно-практической конференции. – 2016. – С. 94 – 99.
4. Kotikova H. City running tours as a new product in sports tourism / Kotikova H., Schwartzhoffova E., Jirouš L. // Tourism Research in a Changing World. Portugal: Tourism Research Group of Polytechnic. – Institute of Leiriain, 2014. – P. 284 – 298.

Олександр ДЕДЕНЄВ

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Сучасна освіта переживає суттєві зміни, які пов'язані з організаційно-управлінською, правовою, економічною модернізаціями, визначенням нових цілей відповідно до вимог інформаційного суспільства. Посилюється значення виховного потенціалу освітнього процесу, ролі громадянської освіти, розвитку демократичних засад у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу й організації соціальної практики учнів. Соціальне замовлення, за концепцією Нової української школи [5], вимагає від системи освіти здійснення підготовки активної, конкурентоспроможної особистості, компетентної у розв'язанні життєвих, професійних проблем, готової до виконання громадянських обов'язків, відповідальної за власне благополуччя і розвиток своєї країни. З огляду на це, важливим стає формування

громадянської відповідальності учнів протягом навчання у загальноосвітньому навчальному закладі.

Визначення якості громадянської відповідальності учнів за критеріями, показниками та рівнями її вияву дає змогу характеризувати її ефективність [8]. У якості основного діагностичного методу нами визначений метод контент-аналізу документів, продуктів освітньої діяльності й особистісних виявів учнів 5-9 класів.

Критерії громадянської відповідальності визначають міру сформованості її складників в учнів за ознакою продуктивності їхнього вияву в освітній діяльності та розвитку громадянських якостей школярів: знання та розуміння громадянських норм і цінностей; сформованість ціннісних ставлень до складових громадянської відповідальності; активність вчинків у застосуванні практичного досвіду громадянської відповідальності [1; 3]. Оцінюванню підлягала не лише освітня ефективність та академічна успішність, а й широкий перелік показників громадянської відповідальності, які з перебігом часу суттєво змінювалися.

Показники сформованості громадянської відповідальності характеризують міру продуктивності її компонентів та розвитку громадянських якостей школярів як зрілих суб'єктів. Аналіз досліджень структури громадянської відповідальності дає нам змогу диференціювати її загальні складники за такими показниками: просуспільно-активна життєва позиція; самостійність, наполегливість, самоаналіз, самоконтроль та самоорганізація у суспільних відносинах; виконання громадянських норм і цінностей; чесність; готовність відповідати за власні вчинки; привласнення норм і принципів суспільної моралі; національна і планетарна свідомість [1; 2; 4; 6]. Визначені компоненти складають значущі характеристики громадянської відповідальності, які забезпечують успішність освіти учнів основної школи.

Рівні сформованості громадянської відповідальності характеризують досягнення суб'єктів базової шкільної освіти різного ступеня їхнього вияву у освітній діяльності та визначаються нами на підставі критеріїв продуктивності суспільного вияву складових громадянської відповідальності. Оскільки формування громадянської відповідальності виявляється у динаміці успіхів учнів 5-9 класів, то це вимагає аналізу рівнів її вияву, уникаючи негативних оцінок (незадовільно та неприйнятно), за позитивними показниками індивідуальних особливостей у їхньому досягненні (високий, достатній, середній, початковий), які використовуються в оцінюванні успішності шкільної освіти за 12-бальною шкалою [7]. При чому, початковий рівень є тим пороговим значенням сформованості громадянської відповідальності, який визначається мінімальними вимогами державних освітніх стандартів. Решта рівнів вищого рангу визначаються нами як референтні (опорні) точки, що описують типові вимоги щодо очікуваних рівнів індивідуальних досягнень щодо сформованості громадянської відповідальності осіб, що навчаються в основній школі.

Конкретизація й опис показників сформованості громадянської відповідальності дозволили визначити авторський інструментарій діагностики її стану (див. табл. 1).

Таблиця 1. Загальні критерії, показники та рівні сформованості громадянської відповідальності за результатами освітньої діяльності школярів

№ п/п	Критерії оцінювання	Показники оцінювання	Рівні сформованості
1.	Активність вчинків у застосуванні практичного досвіду громадянської відповідальності	<ul style="list-style-type: none"> - Готовність відповідати за власні вчинки; - самостійність, наполегливість, самоаналіз, самоконтроль та самоорганізація у суспільних відносинах. 	Високий 10-12 балів
2.	Вияв ціннісних ставлень до складових громадянської відповідальності	<ul style="list-style-type: none"> - Просуспільно-активна життєва позиція; - чесність; - виконання громадянських норм і цінностей. 	Достатній 7-9 балів
		<ul style="list-style-type: none"> - Привласнення норм і принципів суспільної моралі; - національна і планетарна свідомість. 	Середній 4-6 бали
3.	Знання та розуміння громадянських норм і цінностей	<ul style="list-style-type: none"> - Обізнаність щодо громадянських норм і цінностей. 	Початковий 1-3 бали

Висновок. У статті визначено чотири рівні сформованості громадянської відповідальності учнів основної школи: за критерієм активності вчинків у застосуванні практичного досвіду громадянської відповідальності – високий рівень (показники вияву: готовність відповідати за власні вчинки; самостійність, наполегливість, самоаналіз, самоконтроль та самоорганізація у суспільних відносинах); за критерієм вияву ціннісних ставлень до складових громадянської відповідальності – достатній рівень (за показниками вияву виконання громадянських норм і цінностей, просуспільно-активна життєва позиція; чесність); середній рівень (за показниками вияву: привласнення норм і принципів суспільної моралі; національна і планетарна свідомість); за критерієм знання та розуміння громадянських норм і цінностей – початковий рівень (за показником вияву обізнаності щодо громадянських норм і цінностей).

Список використаної літератури

1. Беремо участь у демократії : плани уроків з питань освіти для демократичного громадянства та освіти прав людини для старших класів середньої школи / Р. Голлоб, В. Вайдінгер. Пер. з англ. та адаптація Л. І. Паращенко, Ю. О. Молчанової; за заг. ред. укр. версії Н. Г. Протасова. Київ: Основа, 2016. Том 4. URL: <https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-4/>

2. *Голіна І. В.* Місце громадянської активності у процесі формування особистості як суб'єкта політичного життя. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.* №771. Серія: Психологія. №2. С. 65-74.
3. *Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів. 5-9 клас. Посібник для вчителя / Рафальська М., Боярчук О., Герасим Н. та ін. Київ, 2017. 136 с.*
4. *Иконникова С. Н.* На пороге гражданской зрелости: об активной жизненной позиции молодого человека. Ленинград : Лениздат, 1982. 172 с.
5. *Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи.* URL : <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczia.pdf12>
6. *Овчарук О. В.* Характеристики освіти для демократичного громадянства: європейський контекст. *Постметодика.* 2013 (3). URL : <http://lib.iitta.gov.ua/1103>
7. *Трудове навчання. 5-9 класи: практичний посібник для вчителів / С. М. Дятленко, Р. М. Лещук, О. Ю. Медвідь; упоряд. С. М. Дятленко; за заг. ред. А. І. Терещука. Харків: Ранок, 2017. 128 с.*
8. *Якобсон П. М.* Психологические компоненты и критерии становления зрелой личности. *Психологический журнал.* 1981. № 4. С. 141-149.

Олена ТИТАРЕНКО

ЕЛЕМЕНТИ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА САМООБСЛУГОВУВАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Дослідженню особливостей традиційно-побутової культури в незалежній Україні надається особливого значення, оскільки вона посідає важливе місце у процесах державотворення та формування національної самосвідомості громадян. Традиційно-побутова культура українців, одвічного землеробського народу, формувалася у тісній взаємодії з природним середовищем і відбивала його специфіку. Наукове дослідження цієї взаємодії досягло значних успіхів наприкінці ХІХ – початку ХХ століття, а його якісно новий етап розпочався у пострадянський період, коли вітчизняна культурологічна думка звільнилась від ідеологічних обмежень, а в науковий обіг почали повертатися класичні праці етнографів і фольклористів. Світ традиційно-побутової культури і світ природи сьогодні розглядаються як взаємозалежні. Однак зазначений підхід ще не набув цілісного й системного застосування в українській педагогічній науці. Дослідження модусу взаємодії з довкіллям у традиційно-побутовій культурі українців сприятиме розумінню її цінності та еволюції як процесу гармонійної взаємодії з довкіллям, а не боротьби з ним [1]. Це сприятиме вирішенню багатьох гострих проблем сьогодення, серед яких – екологічна криза і системна криза культури.

Метою освітньої галузі «Технології» є формування і розвиток проєктно-технологічної та інформаційно-комунікаційної компетентностей для реалізації творчого потенціалу учнів і їх соціалізації у суспільстві. Відповідно до Державного стандарту освітньої галузі «Технологія» це вирішується шляхом впровадження в практику навчання активних методів, до яких належить і метод проєктів. Про впровадження ІКТ у навчальний процес зазначено в положеннях нормативних освітніх документів: законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про національну програму інформатизації», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016). На сучасному етапі модернізації освіти шляхом інформатизації передбачається створення освітнього інформаційного середовища як найважливішої умови, інструмента й результату вдосконалення системи освіти для забезпечення подальшого підвищення її якості, створення умов для реалізації рівних можливостей усім громадянам опанувати освіту всіх рівнів і ступенів [2].